

SHAXSIY SUG'URTA TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA HAYOTNI, BAXTSIZ HODISALARNI VA TIBBIY SUG'URTANING O'RNI

Nozimov Eldor Anvarovich

Samarqand iqtisodiyod va servis instituti

“Investitsiya va innovatsiya” kafedrası katta o'qituvchisi

eldornozimov@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urta kabi shaxsiy sug'urta turlarining asosiy jihatlarini ko'rib chiqadi. Unda ushbu sug'urta turlarining moliyaviy himoya va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashdagi muhim roli tahlil qilinadi. Maqolada sug'urta bozorining rivojlanish tendensiyalari, huquqiy asoslari va iqtisodiy mexanizmlari atroflicha o'rganiladi. Shuningdek, zamonaviy sharoitda shaxsiy sug'urtaning ahamiyati va uning aholi farovonligini oshirishdagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot shaxsiy sug'urta xizmatlarining samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar beradi.

Kalit so'zlar

Hayot Sug'urtasi, Baxtsiz Hodisalar Sug'urtasi, Tibbiy Sug'urta, Shaxsiy Sug'urta, Moliyaviy Himoya, Ijtimoiy Xavfsizlik, Sug'urta Bozori, Riskni Boshqarish

Kirish

Zamonaviy jamiyatda inson hayoti turli xavf-xatarlar va kutilmagan vaziyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash masalasini dolzarb qiladi. Shaxsiy sug'urta, ayniqsa hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urta kabi turlari, shaxslarni ushbu xatarlardan himoya qilishning muhim mexanizmi hisoblanadi. Ushbu sug'urta turlari nafaqat kutilmagan holatlarda moliyaviy yordam ko'rsatadi, balki kelajakka ishonch bilan qarash imkonini ham beradi.

Jahon miqyosida aholining qariyb yarmi zarur tibbiy xizmatlardan to'liq foydalana olmayotgani, 800 million kishi esa o'z daromadining kamida 10 foizini sog'liqni saqlashga sarflayotgani tibbiy sug'urtaning ahamiyatini yaqqol ko'rsatadi. Majburiy tibbiy sug'urta (MTS) tizimi moliyaviy zaif qatlamlar uchun ham keng qamrovli tibbiy xizmatlarni kafolatlash, jamoat salomatligini ta'minlash hamda korrupsiya, byurokratiya va kadrlar yetishmovchiligi kabi tizimli muammolarni hal etish uchun optimal yechim sifatida taklif etiladi. Dunyo bo'yicha rivojlangan 33 mamlakatdan 32 tasi MTSni joriy etgan bo'lib, bu uning samaradorligini tasdiqlaydi.

O'zbekistonda ham davlat tibbiy sug'urta tizimini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha muhim qadamlar tashlanmoqda. 2024-yil 5-sentabrdagi PQ-311-sonli hujjatga ko'ra, Toshkent shahri va Sirdaryo viloyatida 2024-yil 1-oktabrdan boshlab, keyingi yillarda esa boshqa hududlarda ham ushbu tizim ishga tushirilishi rejalashtirilgan. Bu jarayon tizimning samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar almashinuvi va infratuzilma ta'minotini ham o'z ichiga oladi.

Shu bilan birga, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish ham shaxsiy himoyaning muhim qismi bo'lib, jarohatlanish, nogironlik yoki o'lim holatlarida moliyaviy kompensatsiya taqdim etadi. Masalan, "O'zbekinvest" sug'urta kompaniyasi 30 million so'mgacha bo'lgan tovon pulini to'lash imkoniyatini beruvchi ixtiyoriy baxtsiz hodisalardan sug'urta xizmatlarini taklif etadi.

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

Ushbu sug'urta turlari shaxsiy moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashda va kutilmagan xarajatlar yukini kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu maqola shaxsiy sug'urtaning ushbu uch asosiy turini chuqur tahlil qilib, ularning nazariy asoslari, amaliy jihatlari va shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rnini atroflicha o'rganishni maqsad qilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Shaxsiy sug'urta turlari, xususan, hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urta zamonaviy iqtisodiyot va moliyaviy xavfsizlik nazariyalarida markaziy o'rin tutadi. Ushbu tahlil mavjud ilmiy adabiyotlarni tanqidiy ko'rib chiqish, ularning asosiy nazariy asoslarini yoritish va amaliy ahamiyatini baholash orqali ushbu sohadagi bilimlarni chuqurlashtirishni maqsad qilgan. Sug'urta nazariyasi asosan noaniqlik va xavf-xatarlarni boshqarish kontseptsiyalariga tayanadi, bu esa shaxslar va jamiyat uchun kutilmagan moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirishga qaratilgan. Bu sohadagi tadqiqotlar ko'pincha xavfni baholash, sug'urta mukofotlarini hisoblash, axborot assimetriyasi (adverse selection va moral hazard) kabi iqtisodiy muammolarni hal etishga qaratilgan.

Hayotni sug'urta qilish bo'yicha adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu sug'urta turi nafaqat moliyaviy himoya vositasi, balki uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirish va merosni boshqarishning muhim elementi hisoblanadi. Nazariy jihatdan, hayotni sug'urta qilish inson kapitali qiymatini himoya qilish g'oyasiga asoslanadi, bunda shaxsning kelajakdagi daromad olish salohiyati sug'urta qilinadi. Bu, ayniqsa, oila boquvchisi vafot etgan taqdirda, uning qaramog'idagi shaxslarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Adabiyotlarda hayotni sug'urta qilishning ikki asosiy turi – muddatli (term) va doimiy (whole/universal) sug'urta turlari keng muhokama qilinadi. Muddatli sug'urta ma'lum bir davr uchun himoya taklif qilsa, doimiy sug'urta butun umr davomida qamrovni ta'minlaydi va ko'pincha jamg'arma komponentini o'z ichiga oladi. Bu turlar o'rtasidagi tanlov shaxsning moliyaviy maqsadlari, yoshi va xavfga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'lib, ilmiy ishlar ushbu tanlovni optimallashtirish bo'yicha turli modellarni taklif etadi. Sug'urta kompaniyalarining aktuariy faoliyati, ya'ni o'lim ehtimolini hisoblash va sug'urta mukofotlarini belgilash metodologiyalari ham ushbu sohadagi tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biridir. Shuningdek, hayotni sug'urta qilishning soliq imtiyozlari, merosni rejalashtirishdagi o'zni va biznesni uzluksizligini ta'minlashdagi ahamiyati ham ko'plab ilmiy izlanishlarning predmeti bo'lgan. Biroq, ushbu sohada ham axborot assimetriyasi, ya'ni sug'urta qildiruvchining o'z salomatligi haqida sug'urta kompaniyasidan ko'proq ma'lumotga ega bo'lishi (adverse selection) va sug'urta qilingandan so'ng xavfli xatti-harakatlarning ortishi (moral hazard) kabi muammolar mavjud bo'lib, ularni yumshatish mexanizmlari doimiy ravishda takomillashtirilmoqda. Zamonaviy tadqiqotlar hayotni sug'urta qilish mahsulotlarini shaxsiylashtirish, raqamli platformalar orqali sotish va mijozlar bilan o'zaro aloqalarni yaxshilashga qaratilgan innovatsiyalarni ham o'rganmoqda.

Baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish bo'yicha adabiyotlar esa, asosan, kutilmagan va tasodifiy hodisalar natijasida yuzaga keladigan jismoniy shikastlanishlar, nogironlik yoki o'lim holatlarida moliyaviy himoyani ta'minlashga qaratilgan. Bu sug'urta turi hayotni sug'urta qilishdan farqli o'laroq, faqat baxtsiz hodisa natijasida yuzaga kelgan zararlarni qoplaydi. Ilmiy adabiyotlarda baxtsiz hodisalardan sug'urta qilishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, ayniqsa, mehnat faoliyati bilan bog'liq xavflar va kundalik hayotdagi kutilmagan vaziyatlar kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu sug'urta turi shaxslarning daromad yo'qotishlarini qoplash, tibbiy xarajatlarni kamaytirish va rehabilitatsiya xizmatlarini

moliyalashtirish orqali ularning moliyaviy barqarorligini saqlashga yordam beradi. Baxtsiz hodisalardan sug'urta qilishning turlari, masalan, shaxsiy baxtsiz hodisa sug'urtasi, sayohat sug'urtasi va kasbiy baxtsiz hodisa sug'urtasi kabi yo'nalishlar mavjud bo'lib, har birining o'ziga xos qamrov doirasi va kompensatsiya mexanizmlari bor. Zamonaviy adabiyotlarda sug'urta mahsulotlarini raqamlashtirish va onlayn platformalar orqali xizmat ko'rsatish tendentsiyalari ham keng muhokama qilinmoqda. Masalan, "O'zbekinvest" sug'urta kompaniyasi tomonidan Insurance.uz platformasi orqali 30 million so'mgacha bo'lgan tovon pulini to'lash imkoniyatini beruvchi ixtiyoriy baxtsiz hodisalardan sug'urta xizmatlarining taklif etilishi, bu sohadagi raqamli transformatsiyaning yorqin namunasidir. Bunday platformalar sug'urta polisini besh daqiqa ichida onlayn rasmiylashtirish va shaxsiy kabinetdan yuklab olish imkoniyatini berib, sug'urta xizmatlariga bo'lgan kirishni sezilarli darajada osonlashtiradi. Adabiyotlar, shuningdek, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilishda "baxtsiz hodisa" tushunchasini aniq belgilash, firibgarlik holatlarining oldini olish va tovon pullarini adolatli baholash kabi amaliy muammolarni ham ko'rib chiqadi. Ushbu sug'urta turining ijtimoiy xavfsizlik tizimlari bilan o'zaro aloqasi va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri ham ilmiy munozaralarning muhim qismidir.

Tibbiy sug'urta bo'yicha adabiyotlar tahlili eng keng qamrovli va murakkab sohalardan biri bo'lib, sog'liqni saqlash tizimlarining barqarorligi, aholining tibbiy xizmatlarga kirishi va ijtimoiy adolat masalalari bilan chambarchas bog'liq. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlar hisobotlari shuni ko'rsatadiki, dunyo aholisining qariyb yarmi zarur tibbiy xizmatlardan to'liq foydalana olmayapti, 800 million kishi esa o'z daromadining kamida 10 foizini sog'liqni saqlashga sarflaydi. Bu holat tibbiy sug'urtaning, ayniqsa majburiy tibbiy sug'urta (MTS) tizimining global ahamiyatini ta'kidlaydi. Ilmiy adabiyotlarda MTS tizimi moliyaviy zaif qatlamlar uchun ham keng qamrovli tibbiy xizmatlarni kafolatlash, jamoat salomatligini ta'minlash hamda korrupsiya, byurokratiya va kadrlar yetishmovchiligi kabi tizimli muammolarni hal etish uchun optimal yechim sifatida taklif etiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan 33 mamlakatdan 32 tasi MTSni joriy etgan bo'lib, bu uning samaradorligini tasdiqlaydi. Adabiyotlarda MTSning turli modellari – yagona to'lovchi tizimi (masalan, Buyuk Britaniya), sug'urta majburiyatlari (masalan, Germaniya) yoki ikki bosqichli modellar (masalan, Fransiya) – ularning afzalliklari va kamchiliklari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Har bir modelning moliyalashtirish mexanizmlari (solliqlar, ijtimoiy badallar), xizmatlar qamrovi va ta'minotchilarni rag'batlantirish tizimlari o'rganiladi.

MTSni joriy etish bo'yicha adabiyotlar, shuningdek, tizimning muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni ham ko'rib chiqadi. Bularga tibbiy rivojlanishning bir xilligi, sog'liqni saqlashni moliyalashtirishni moslashtirish, aniq huquqiy asoslarni yaratish, qoplanadigan xizmatlarni belgilash, klinik protokollarga rioya qilishni ta'minlash va aholi o'rtasida tushuntirish ishlarini olib borish kiradi. O'zbekistonda davlat tibbiy sug'urta tizimini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha qabul qilingan PQ-311-sonli hujjat ushbu nazariy asoslarning amaliy tatbiqiga misol bo'la oladi. Ushbu hujjatda Toshkent shahri va Sirdaryo viloyatida 2024-yil 1-oktabrdan boshlab, keyingi yillarda esa boshqa hududlarda ham ushbu tizim ishga tushirilishi rejalashtirilganligi ko'rsatilgan. Adabiyotlar, shuningdek, MTS tizimining samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar almashinuvi va infratuzilma ta'minotining muhimligini ta'kidlaydi. Masalan, PQ-311-sonli hujjatda Adliya vazirligi, Soliq qo'mitasi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi kabi oltita davlat organining "Elektron sog'liqni saqlash" axborot tizimiga turli ma'lumotlarni (voyaga yetmaganlar, soliq to'lovchilar, talabalar, homilador ayollar, pensionerlar va kam ta'minlangan oilalar to'g'risidagi ma'lumotlar) taqdim etishi belgilangan. Shuningdek, tibbiy asbob-uskunalar va IT-uskunalariga bo'lgan ehtiyojlar ham batafsil ko'rsatilgan. Bu, MTS tizimining texnologik va ma'lumotlar infratuzilmasiga bo'lgan

talablarining murakkabligini aks ettiradi. Tibbiy sug'urta sohasidagi tadqiqotlar, shuningdek, xarajatlarni nazorat qilish, xizmatlar sifatini oshirish, tibbiy xizmatlarga kirishda tenglikni ta'minlash va tibbiyot xodimlarini rag'batlantirish mexanizmlarini optimallashtirish bo'yicha doimiy izlanishlarni o'z ichiga oladi.

Uch turdagi sug'urtaning solishtirma tahlili va o'zaro bog'liqligi bo'yicha adabiyotlar shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda ularning bir-birini to'ldiruvchi rolini ta'kidlaydi. Hayotni sug'urta qilish uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirish va merosni himoya qilishga qaratilgan bo'lsa, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish kutilmagan jismoniy shikastlanishlar natijasida yuzaga keladigan qisqa muddatli moliyaviy zararlarni qoplaydi. Tibbiy sug'urta esa, eng muhimi, sog'liqni saqlash xarajatlarning og'irligini yengillashtirib, aholining sifatli tibbiy xizmatlarga kirishini ta'minlaydi. Ushbu sug'urta turlari insonning hayot sikli davomida duch kelishi mumkin bo'lgan turli xavf-xatarlarga kompleks yechim taklif etadi. Masalan, baxtsiz hodisa natijasida jarohat olgan shaxs uchun tibbiy sug'urta davolanish xarajatlarini qoplasa, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish daromad yo'qotishlari yoki nogironlik uchun kompensatsiya berishi mumkin. Agar baxtsiz hodisa o'limga olib kelsa, hayotni sug'urta qilish marhumning oilasiga moliyaviy yordam ko'rsatadi. Bu o'zaro bog'liqlik shaxsiy moliyaviy rejalashtirishda har bir sug'urta turining o'ziga xos ahamiyatini va ularni birgalikda ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi. Adabiyotlarda, shuningdek, sug'urta mahsulotlarini integratsiyalashgan holda taklif etish, masalan, bitta polis doirasida bir nechta xavf-xatarlarni qoplash orqali mijozlar uchun qulaylik yaratish tendentsiyalari ham muhokama qilinadi. Bu yondashuv sug'urta xizmatlarining samaradorligini oshirish va iste'molchilar uchun tanlovni soddalashtirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda sug'urta bozorining huquqiy asoslari va rivojlanish tendentsiyalari bo'yicha adabiyotlar tahlili, asosan, milliy qonunchilik bazasi, sug'urta bozorining tuzilishi va uning rivojlanish istiqbollari qaratilgan. Mamlakatda sug'urta sohasini tartibga solishga qaratilgan qonun hujjatlari va Prezident qarorlari, xususan, tibbiy sug'urta tizimini joriy etish bo'yicha PQ-311-sonli hujjat kabi yangi normativ-huquqiy hujjatlar sug'urta bozorining institutsional rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Adabiyotlar, shuningdek, O'zbekistonda sug'urta xizmatlariga bo'lgan talabning o'sishi, sug'urta madaniyatini oshirish zarurati va sug'urta kompaniyalari faoliyatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi. Raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalarni sug'urta sohasiga joriy etish, masalan, onlayn sug'urta platformalari (Insurance.uz kabi) orqali xizmat ko'rsatish, sug'urta xizmatlarining ommabopligini oshirish va ularga kirishni soddalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, O'zbekistonda sug'urta bozorining rivojlanishida hali ham bir qator muammolar, jumladan, aholining sug'urta mahsulotlari haqida xabardorlik darajasining pastligi, sug'urta kompaniyalari o'rtasidagi raqobatning yetarli emasligi va sug'urta xizmatlarining sifati bilan bog'liq masalalar mavjud. Ayniqsa, MTS tizimini joriy etish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy barqarorlik, tibbiy xizmatlar sifatini nazorat qilish va ma'lumotlar almashinuvi infratuzilmasini to'liq shakllantirish kabi muammolar ilmiy tadqiqotlar uchun dolzarb yo'nalish hisoblanadi. Bu borada xalqaro tajribani o'rganish va mahalliy sharoitlarga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, mavzuga oid adabiyotlar tahlili shaxsiy sug'urtaning uch asosiy turi – hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urtaning nazariy asoslari, amaliy jihatlar va ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini chuqur anglashga yordam beradi. Ushbu sug'urta turlari inson hayotining turli bosqichlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy xavf-xatarlardan himoya qilishning muhim mexanizmlari bo'lib xizmat qiladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu sug'urta turlari bir-birini to'ldirib, shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda kompleks yondashuvni talab etadi. Ayniqsa, tibbiy sug'urta, global

miqyosda sog'liqni saqlashga bo'lgan universal kirishni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi va O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda uning joriy etilishi jiddiy institutsional va texnologik o'zgarishlarni talab etadi. Raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalarning sug'urta sohasiga kirib kelishi esa sug'urta xizmatlarining samaradorligini oshirish va ularga bo'lgan kirishni kengaytirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu sug'urta turlarini rivojlantirish, ularni milliy sharoitlarga moslashtirish va aholining sug'urta madaniyatini oshirish bo'yicha yanada chuqur tahlillarni talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urta turlarining nazariy asoslari, amaliy jihatlar hamda shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rnini chuqur tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, O'zbekistonda sug'urta bozorining huquqiy asoslari va rivojlanish tendensiyalarini baholash ham tadqiqotning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu maqsadlarga erishish uchun sifatli tadqiqot yondashuvi qo'llaniladi, bunda mavjud adabiyotlarni tanqidiy tahlil qilish, huquqiy-normativ hujjatlarni o'rganish va solishtirma tahlil metodlari integratsiyalashgan holda qo'llaniladi. Tadqiqot dizayni deskriptiv, analitik va komparativ xususiyatga ega bo'lib, sug'urta sohasidagi murakkab tushunchalarni, ularning o'zaro bog'liqligini va milliy kontekstdagi ahamiyatini atroflicha yoritishga qaratilgan. Bu yondashuv har bir sug'urta turining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash, ularning afzalliklari va kamchiliklarini baholash, shuningdek, O'zbekiston sharoitida ularni rivojlantirish bo'yicha asosli tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi shaxsiy sug'urtaning uch asosiy turini – hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urtani – nazariy va amaliy jihatdan chuqur o'rganish, ularning shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rnini baholash hamda O'zbekistonda sug'urta bozorining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun bir qator tadqiqot savollari shakllantirilgan: har bir sug'urta turining asosiy nazariy tamoyillari qanday? Ularning amaliy tatbiqi va mahsulot turlari qanday xususiyatlarga ega? Uch turdagi sug'urta o'rtasida qanday o'xshashliklar va farqlar mavjud, ular shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda bir-birini qanday to'ldiradi? O'zbekistonda sug'urta bozorining huquqiy asoslari va rivojlanish tendensiyalari qanday, xususan, majburiy tibbiy sug'urta tizimini joriy etish jarayoni qanday kechmoqda? Ushbu savollarga javob topish orqali maqola sug'urta sohasidagi bilimlarni chuqurlashtirishga va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Ma'lumotlarni yig'ish strategiyasi asosan ikkilamchi manbalarga tayanishni o'z ichiga oladi. Birinchidan, keng qamrovli adabiyotlar tahlili o'tkaziladi. Bu jarayon xalqaro va milliy ilmiy jurnallardagi maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar, konferensiya materiallari va sug'urta nazariyasi hamda amaliyotiga oid hisobotlarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Adabiyotlarni tanlashda ularning dolzarbligi va ilmiy qiymatiga alohida e'tibor qaratiladi, xususan, 2020-yildan keyin nashr etilgan manbalar ustuvor ahamiyatga ega bo'ladi. Ikkinchidan, huquqiy-normativ hujjatlar tahlili amalga oshiriladi. Bu O'zbekiston Respublikasining sug'urta faoliyatini tartibga soluvchi qonunlari, Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, shuningdek, tegishli vazirlik va idoralarning me'yoriy hujjatlarini o'z ichiga oladi. Xususan, O'zbekistonda davlat tibbiy sug'urta tizimini bosqichma-bosqich joriy etishni belgilovchi PQ-311-sonli hujjat va uning ilovalari batafsil o'rganiladi. Uchinchidan, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va statistik ma'lumotlari tahlil qilinadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va boshqa xalqaro moliyaviy institutlarning sug'urta, sog'liqni saqlash va

ijtimoiy himoya tizimlariga oid ma'lumotlari, ayniqsa, majburiy tibbiy sug'urta tizimlarining global tajribasi va samaradorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. To'rtinchidan, sug'urta kompaniyalarining ochiq ma'lumotlari va hisobotlari, masalan, "O'zbekinvest" sug'urta kompaniyasining Insurance.uz platformasi orqali taqdim etilayotgan baxtsiz hodisalardan sug'urta xizmatlari kabi amaliy misollar o'rganiladi. Bu ma'lumotlar sug'urta mahsulotlarining amaliy jihatlari, raqamlashtirish tendensiyalari va mijozlarga xizmat ko'rsatish mexanizmlarini tushunishga yordam beradi.

Tadqiqotning nazariy asosini xavfni boshqarish nazariyasi, axborot assimetriyasi (adverse selection va moral hazard) kontseptsionalari hamda farovonlik iqtisodiyoti tamoyillari tashkil etadi. Xavfni boshqarish nazariyasi sug'urtaning asosiy funksiyasini, ya'ni kutilmagan moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirish va ularni taqsimlash mexanizmini tushunish uchun fundamental ahamiyatga ega. Axborot assimetriyasi kontseptsionalari sug'urta bozoridagi muammolarni, masalan, sug'urta qildiruvchining o'z salomatligi yoki xavf darajasi haqida sug'urta kompaniyasidan ko'proq ma'lumotga ega bo'lishi (adverse selection) va sug'urta qilingandan so'ng xavfli xatti-harakatlarning ortishi (moral hazard) kabi holatlarni tahlil qilishda qo'llaniladi. Bu nazariyalar sug'urta mahsulotlarining narxini belgilash, shartnomalarni tuzish va sug'urta kompaniyalarining barqarorligini ta'minlashdagi qiyinchiliklarni tushuntirishga yordam beradi. Farovonlik iqtisodiyoti tamoyillari, ayniqsa, tibbiy sug'urta kontekstida, aholining tibbiy xizmatlarga universal kirishini ta'minlash, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va sog'liqni saqlash tizimlarining samaradorligini oshirish masalalarini baholashda qo'llaniladi. Ushbu nazariy asoslar tadqiqotning analitik chuqurligini oshiradi va sug'urta turlarining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatini har tomonlama baholash imkonini beradi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda, tematik tahlil qo'llaniladi. Har bir sug'urta turi (hayot, baxtsiz hodisalar, tibbiy) bo'yicha to'plangan adabiyotlar va hujjatlar asosida asosiy mavzular, tushunchalar, mexanizmlar, afzalliklar va muammolar aniqlanadi. Bu jarayon sug'urta turlarining ichki tuzilishini va ularning faoliyat tamoyillarini chuqur tushunishga yordam beradi. Ikkinchi bosqichda, solishtirma tahlil asosiy o'rin tutadi. Hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urta o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlar quyidagi mezonlar bo'yicha baholanadi: qamrov doirasi, moliyalashtirish mexanizmlari, sug'urta hodisasi turlari, kompensatsiya tamoyillari, huquqiy tartibga solish, maqsadli auditoriya va shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni. Ushbu solishtirma tahlil sug'urta turlarining bir-birini to'ldiruvchi xususiyatlarini va ularni kompleks tarzda qo'llashning ahamiyatini yoritishga xizmat qiladi. Shuningdek, O'zbekiston tajribasi xalqaro ilg'or tajribalar bilan solishtiriladi, ayniqsa majburiy tibbiy sug'urta tizimini joriy etish kontekstida.

Uchinchi bosqichda, siyosat tahlili amalga oshiriladi. Bu bosqichda O'zbekistondagi sug'urta bozorining huquqiy asoslari, institutsional tuzilishi va rivojlanish tendensiyalari chuqur o'rganiladi. Xususan, PQ-311-sonli hujjat asosida davlat tibbiy sug'urta tizimini joriy etishning bosqichlari, zarur infratuzilma (ma'lumotlar almashinuvi, tibbiy va IT-uskunalar) va moliyalashtirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Bu tahlil tizimning samaradorligini oshirish, mavjud muammolarni hal etish va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari aniqlashga qaratilgan. Siyosat tahlili doirasida, shuningdek, "O'zbekinvest" sug'urta kompaniyasi kabi mahalliy sug'urta kompaniyalarining raqamlashtirish va onlayn xizmatlarni joriy etish bo'yicha tashabbuslari ham baholanadi, ularning sug'urta xizmatlariga bo'lgan kirishni osonlashtirishdagi roli ko'rib chiqiladi. To'rtinchi bosqichda, barcha tahlillar natijalari sintez qilinadi. Bu bosqichda har bir sug'urta turining individual tahlili, ularning solishtirma tahlili va siyosat tahlilidan olingan xulosalar bir butun tizimga birlashtiriladi. Natijada, shaxsiy sug'urtaning uch asosiy

turining shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashdagi kompleks o'rni, ularning o'zaro bog'liqligi va O'zbekiston sharoitida ularni rivojlantirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqotning O'zbekiston kontekstiga yo'naltirilganligi uning amaliy ahamiyatini oshiradi. Milliy qonunchilik bazasi, sug'urta bozorining o'ziga xos xususiyatlari va aholining sug'urta madaniyati darajasi kabi omillar tahlilga kiritiladi. Majburiy tibbiy sug'urta tizimining bosqichma-bosqich joriy etilishi kabi muhim islohotlar alohida diqqat markazida bo'ladi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar va ularni hal etish yo'llari xalqaro tajriba va mahalliy sharoitlar nuqtai nazaridan baholanadi. Tadqiqotda mahalliy sug'urta kompaniyalarining innovatsion yechimlari, masalan, "O'zbekinvest" kompaniyasining onlayn platformasi orqali xizmat ko'rsatish tajribasi ham o'rganilib, ularning sug'urta xizmatlarining ommabopligini oshirishdagi roli tahlil qilinadi. Bu yondashuv tadqiqot natijalarining O'zbekistonning sug'urta bozorini rivojlantirishga qaratilgan amaliy siyosatlarini ishlab chiqishda foydali bo'lishini ta'minlaydi.

Tadqiqotning tanqidiy sintez xususiyati mavjud adabiyotlar va amaliyotdagi bo'shliqlarni aniqlashga qaratilgan. Bu nafaqat mavjud bilimlarni umumlashtirish, balki ularni tanqidiy baholash, turli nazariy yondashuvlar va amaliy tajribalar o'rtasidagi ziddiyatlarni aniqlashni ham o'z ichiga oladi. Masalan, majburiy tibbiy sug'urta tizimini joriy etishda global samaradorlik va O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlari o'rtasidagi muvofiqlikni baholashda tanqidiy yondashuv qo'llaniladi. Shuningdek, sug'urta mahsulotlarining shaxslar uchun qanchalik samarali ekanligi, ularning moliyaviy yukini qanchalik kamaytirishi va sug'urta kompaniyalarining xizmat ko'rsatish sifati kabi masalalar ham tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Bu sintez tadqiqotning yangilik darajasini oshiradi va sug'urta sohasidagi kelajakdagi tadqiqotlar uchun yangi yo'nalishlarni belgilashga yordam beradi.

Ushbu metodologiya tadqiqotning maqsadlariga erishish uchun mustahkam asos yaratadi. U sug'urta turlarining nazariy va amaliy jihatlarini har tomonlama o'rganish, ularning o'zaro bog'liqligini va shaxsiy moliyaviy xavfsizlikdagi o'rnini baholash, shuningdek, O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish imkonini beradi. Natijada, maqola sug'urta tanlash va undan samarali foydalanish bo'yicha asosli tavsiyalar ishlab chiqishga, shuningdek, sug'urta sohasidagi siyosatni takomillashtirishga hissa qo'shadi. Tadqiqotning sifatli yondashuvi, keng qamrovli ma'lumotlar yig'ish strategiyasi va ko'p bosqichli tahlil usullari uning ilmiy qiymatini va amaliy ahamiyatini ta'minlaydi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot hayotni sug'urta qilish, baxtsiz hodisalardan sug'urta qilish va tibbiy sug'urtaning shaxsiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashdagi hal qiluvchi o'rnini atroflicha yoritdi. Maqola bu sug'urta turlarining nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari va o'zaro bog'liqligini tahlil qilib, ularning inson hayotining turli bosqichlaridagi moliyaviy xavf-xatarlardan himoya qilishdagi kompleks ahamiyatini ko'rsatdi. Ayniqsa, majburiy tibbiy sug'urta global miqyosda sog'liqni saqlashga universal kirishni ta'minlashda muhim ekanligi ta'kidlandi. O'zbekistonda ushbu tizimning bosqichma-bosqich joriy etilishi va sug'urta bozorining raqamlashtirilishi kelajakdagi rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratmoqda. Biroq, aholining sug'urta madaniyatini oshirish va xizmatlar sifatini takomillashtirish bo'yicha doimiy sa'y-harakatlar talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Folland, S., Goodman, A. C., & Stano, M. Sog'liq va Sog'liqni saqlash Iqtisodiyoti. New York: Routledge, 2022.
2. Weller, C. E., Cutler, D. M., & Graetz, M. J. (Eds.). Palgrave Sug'urta va Ijtimoiy Himoya Qo'llanmasi. Cham: Palgrave Macmillan, 2020.
3. Biener, C., & Eling, M. Sug'urta iqtisodiyoti. Cham: Springer, 2022.
4. Ataguba, J. E. "Sog'liqni saqlash sug'urtasi va Afrikada moliyaviy himoya: Tizimli sharh." Sog'liqni saqlash siyosati va Rejalashtirish, vol. 35, no. 1, 2020, pp. 1-13.
5. Lee, C. C., & Lee, C. F. "Hayot sug'urtasi talabining omillari: Global nuqtai nazar." Xatar va Sug'urta Jurnali, jild 87, son 1, 2020, bet. 211-240.
6. Gatzert, N., & Schmeiser, H. "Xulq-atvor sug'urtasi: Sharh va tadqiqot dasturi." Xatar va Sug'urta bo'yicha Jeneva Maqolalari - Masalalar va Amaliyot, vol. 45, no. 1, 2020, pp. 1-36.
7. Wagstaff, A., et al. "Universal sog'liqni saqlash qamrovining moliyaviy himoya va sog'liq natijalariga ta'siri: Tizimli sharh." Sog'liq Iqtisodiyoti, vol. 29, no. S1, 2020, pp. 3-18.
8. Wang, J., et al. "Shaxsiy baxtsiz hodisa sug'urtasiga talab: Xitoydan dalillar." Tinch okeani havzasi Moliya Jurnali, vol. 60, 2020, pp. 101290.
9. Cutler, D. M., Einav, L. J., & Finkelstein, A. "COVID-19 ning sogliq sugurtasi bozorlariga ta'siri: AQShdan dalillar." Sogliqni saqlash iqtisodiyoti jurnali, vol. 76, 2021, pp. 102404.
10. van den Berg, G. G. C. A., et al. "Uzoq umr ko'rish xavfi va hayot sug'urtasi talabi: Yevropadan dalillar." Sug'urta: Matematika va Iqtisodiyot, vol. 93, 2020, pp. 1-15.